

Nagy halom tudás a sztyeppei kurgánokról – immár angol nyelven is

DEÁK BALÁZS (2020): *Nature and Culture. The Role of Ancient Burial Mounds in the Conservation of Eurasian Steppe Vegetation*. Ökológiai Kutatóközpont, Tihany, 172 pp. ISBN: 978-615-5799-10-5

Két évvel a szerző *Természet és történelem. A kurgánok szerepe a sztyeppei vegetáció megőrzésében* című monografikus művének megjelenését követően elkészült a könyv angol nyelvű, bővített kiadása.

A könyvben idézett számítás szerint egy átlagos méretű, 50 m átmérőjű sztyeppei kurgán (temetkezési céllal földből épített halom) létesítése az adott kor technikai színvonalán kb. 500 ember egy napi folyamatos munkájával lehetett egyenértékű. Ezt a létszámot ugyan nem éri el, de a mű irodalomjegyzéke szerint népes az a hazai és nemzetközi kutatói, szakértői kör, akik felhalmozták azt az ismeretanyagot és tapasztalatot az eurázsiai sztyeppek kurgánjairól, amelyet a szerző példaértékűen feldolgozott, rendszerezett, és saját kutatásainak eredményeivel együtt átfogó és összefoglaló jelleggel közreadott.

A kiadvány a sztyeppei halmokkal kapcsolatos tudásanyagot tudományos igényességgel, ugyanakkor olvasmányos módon közvetíti. Valóban indokolt, hogy minél többen megismerjék és tudatában legyenek a halmok által képviselt, hordozott és fenntartott történelmi, kulturális és táji-természeti értékeknek, ezek komplex jellegének és sérülékenységének – végső soron megőrzésük fontosságának.

A mű magyar nyelvű kiadása ezért több síkon is hozzájárulhat a magyarországi *ex lege* védett kunhalmok megóvásához.

Az angol nyelvű kiadás ugyanakkor a biológusok, természetvédelmi szakemberek nemzetközi közössége számára is elérhetővé tesz olyan, a halmok hatékony védelmét elősegítő elméleti és gyakorlati ismereteket, amelyek nem kis részben hazai kurgánok vizsgálatán, (természetvédelmi) kezelésének tapasztalatain alapulnak. A kurgánok régészeti, kultúrtörténeti, kulturális vonatkozásairól szóló, a mű átfogó jellegét biztosító részeken túl a kibővített angol nyelvű kiadás már külön kitér a halmok megőrzésének társadalmi haszn(ossz)ára is.

A szerző biológus-ökológusként és természetvédőként mindemellett a kurgánoknak a sztyepei vegetáció megőrzésében, védelmében betöltött kiemelkedő jelentőségére és szerepére koncentrálna a művében, ezt helyezi a fókuszba. Nem véletlenül, hiszen az eurázsiai szárazgyepek fajgazdagsága, fajmegőrző szerepe és képessége, ezáltal jelentősége a biológiai sokféleség megőrzésében, fenntartásában világszinten kiemelkedő. A kis léptékű növényi fajgazdagság „világrekordereit” ezen élőhelyek között kell keresni.

A mű mindegyik fejezetére érvényes, hogy a tárgykör hazai irodalmában újszerű és hiánypótló módon az adott résztémát az eurázsiai sztyepp övezet egészére történő ki- és áttekintéssel, a sztyepp bióm nyugati és keleti tájaira jellemző eltérő sajátosságok bemutatásával, elemzésével, összevetésével tárgyalja.

A szerző a sztyepp zóna jellemző élőhelyeinek rövid bemutatását követően eurázsiai léptékben, történeti időtávlatban elemzi és mutatja be a tájhasználat változásainak olykor drasztikus hatásait a gyepes élőhelyek kiterjedésére. Felvázolja ennek összefüggéseit a megőrzésüket szolgáló védett természeti területek méretével. Nem meglepő, hogy a sztyepp zóna nyugati, ember által intenzíven igénybe vett részén bizonyos, jellemzően a nagyobb kiterjedésű védett természeti területeken kívül elhelyezkedő mikroélőhelyeknek, élőhelyszigeteknek esszenciális szerepük van az eredeti sztyepp vegetáció (maradványainak) megőrzésében. A sztyepp övezet mintegy 400-600 ezer megmaradt kurgánjának jelentékeny hányada is e funkcionális körbe tartozik – különösen olyan vegetációtípusok vonatkozásában, amelyek termékeny, mezőgazdasági művelésre alkalmas talajon alakultak ki.

A halmokra, mint különleges élőhelyekre tekintő, a könyv legnagyobb terjedelmű fejezetében a szerző a szakirodalom és saját kutatásainak eredményei alapján, módszeresen ismerteti, tárja fel a halmok tulajdonságainak (pl. alakjuk, méretük, mikroklímájuk, vízháztartásuk), valamint a környező táj jellemzőinek összefüggésrendszerét a halmok növényzetével (fajkészlet, funkcionális típusok, mintázatok). Hasonló komplex megközelítéssel és alaposítással mutatja be és elemzi egyes állatfajok vagy az ember különböző (zavarással járó) tevékenységeinek, vagy éppen a hasznosítás (elmaradásának) következményeit a halmok vegetációjára. A korábban a Hortobágyi Nemzeti Park Igazgatóság munkatársaként szerzett tapasztalatok és a természetvédelmi kezelésben való aktív

közreműködésből fakadó gyakorlatias megközelítés egyaránt segíthették a szerzőt mindezek természetvédelmi tanulságainak levonásában és megfogalmazásában. Az e részben tárgyalt témakörökhöz a törzsszövegétől eltérő, egységes tipográfiájú esettanulmányok kapcsolódnak és mutatják be a szerző által végzett, vezetett kutatásokat és azok eredményeit. Kiemelendő az a sztyepp zóna ázsiai részén, kazahsztáni halmokon végzett vizsgálat, amely nem élőhelyszigetként funkcionáló, hanem sztyeppel körülvett kurgánok természetvédelmi jelentőségét tárta fel.

A halmokat veszélyeztető hatásokat rendszerező, bemutató rész elgondolkodtató tendenciákat vázol fel a sztyepp biom – ebből a szempontból is – eltérő jellegű nyugati és keleti részére vonatkozóan.

A kurgánok természetvédelmi helyzetét és megőrzésük lehetőségeit tárgyaló utolsó fejezet terjedelme az angol nyelvű kiadásban bővebb a magyar változathoz képest. Ez részben újabb kutatási eredményeknek, részben a tágabb megközelítésnek köszönhető. Érdekes eredményekkel, tanulságokkal szolgált egyedi jogszabállyal létesített országos jelentőségű védett természeti területeken belül, illetve azokon kívül elhelyezkedő gyepp borítású halmok helyzetének 138 helyszín botanikai és zoológiai adatainak alapuló összevetése.

A mezőgazdasági támogatási rendszerek egyes hazai intézkedései és azok hatásai kapcsán a szerző megfontolásra javasolja a „védett tájképi elemként” a művelésből gyakorlatilag kivont halmok természetes gyepekre jellemző fajokkal történő gyepesítésének támogatását. Egy ilyen intézkedés szakmai megalapozását nagyban elősegíthetik a szerző és munkatársai által halmokon elvégzett gyeprekonstrukciós tevékenységeknek a műben felvázolt tanulságai.

A 172 oldalas, logikus felépítésű, jól szerkesztett könyv rendkívül gazdagon illusztrált zömmel a szerző által készített fényképekkel. A képek elhelyezése sok helyütt a margó elhagyásával járt, ezért olykor egymást követő több lapról is hiányoznak az oldalszámok, ami nem könnyíti meg a tartalomjegyzék alapján történő keresést, de az elektronikus változatban ez kevésbé jelent problémát.

A könyv átfogó, részletes és a szövegben gondosan hivatkozott irodalomjegyzéket tartalmaz, mindegyik tárgyalt témakör kapcsán bőséges lehetőséget kínálva az elmélyülésre.

A jelen ismertetőben bemutatott angol nyelvű mű és a korábban megjelent magyar nyelvű kiadvány egyaránt elérhető a <http://deak-valko.blogspot.com/p/kunhalom-publikaciok-kurgan-publications.html> weblapon.

Árgay Zoltán

Agrárminisztérium, Nemzeti Parki és Tájvédelmi Főosztály

E-mail: zoltan.argay@am.gov.hu